

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

Факультет № 6

Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології

ЛЕКЦІЯ

**з навчальної дисципліни «Напрями розвитку науки оперативно-
розшукової діяльності» вибіркового компонент освітньої програми
третього (доктора філософії) освітньо-наукового рівня вищої освіти
081 Право**

за темою – Підстави та принципи оперативно-розшукової діяльності

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.10.2023 № 9

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 18.10.2023 № 9

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.10.2023 № 9

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 9 ХНУВС (протокол від 16.10.2023 № 9)

Розробник:

1. Професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор Пчолкін В.Д.

Рецензенти:

1. Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.

2. Доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого кандидат юридичних наук, доцент Мусієнко О.Л.

План.

1. Підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності.
2. Загально-правові принципи оперативно-розшукової діяльності
3. Галузеві принципи оперативно-розшукової діяльності

ЛІТЕРАТУРА :

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 р. (в ред. від 1 червня 2010 р.) (Зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 трав. 1994 р., Протоколом № 14 від 13 трав. 2004 р.): URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580- VIII: URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради України, 1992, N 22, ст.303 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ed20130811#Text>
5. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
7. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-18. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
8. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» прийнятий 3 квітня 2003 року N 661-IV
9. Закон України «Про службу безпеки України» прийнятий 25 березня 1992 року N 2229-XII // Відомості Верховної Ради України, 1992, №27, ст.382.
10. Закон України „Про державну таємницю” прийнятий 21 січня 1994 року N 3855-XII
11. Закон України «Про розвідку» прийнятий 17 вересня 2020 р. N 912-IX // Відомості Верховної Ради України. 2020.
12. Закон України "Про контррозвідувальну діяльність" прийнятий 26.12.2002 року N 374-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 374. – Ст. 482.
13. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. № 3781-XII [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Реж. доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>

14. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>
15. Закон України «Про судову експертизу» // Відомості Верховної Ради України, 1994, N 28, ст.232 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
16. Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» // Відомості Верховної Ради України, 1995, N 10, ст.60: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text>
17. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів// Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. №770 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF#Text>
18. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 № 14/1042/516/1199/936/1687/5
19. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія / О.М. Бандурка О.М.– Харків : Золота миля. 2012. – 620 с.
20. Пчолкін В. Д. Методологія пізнання в теорії ОРД. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. № 2. 2011. С. 296–302.
21. Пчолкін В. Д. Розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності за роки незалежності в Україні. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. Спец випуск, Незалежній Україні 20 років. № 2 (53). 2011. С. 113–121
22. Оперативно-розшукова діяльність: Навч. посіб. / С.М. Моїсєєв, О.М. Джу́жа, Д.Й. Никифорчук та ін.. / За ред.. проф.. О.М. Джу́жи. К. : Правова єдність, 2009. 310с.

Інформаційні ресурси

- – Національна парламентська бібліотека України.
- офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України.
- <http://www.minjust.gov.ua> – Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України.
- <http://www.mvs.gov.ua>– офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.
- <http://www.nbuv.gov.ua>– Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.
- <http://www.police.ua> – Форум працівників МВС України.
- <http://www.portal.rada.gov.ua>– офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
- – єдиний реєстр судових рішень в Україні.
- <http://www.scourt.gov.ua>– офіційний веб-сайт Верховного Суду України.

1. Загальні положення про підстави проведення оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій.

Законодавець дає перелік підстав проведення оперативно-розшукової діяльності в ч. 2 ст. 6 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність»,.

Згідно ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підставами для її проведення є:

1) наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- злочини, що готуються;*
- осіб, які готують вчинення злочину;*
- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;*
- осіб безвісно відсутніх;*
- розвідувально-підривноу діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;*
- реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності*

2) запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках, а також осіб, яким надається дозвіл на перебування без супроводу в контрольованих та стерильних зонах, зонах обмеженого доступу, що охороняються, та критичних частинах таких зон аеропортів;

3) потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави;

4) наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих в установленому законом порядку.

Зазначені підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановах слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді, суду, матеріалах правоохоронних органів, у запитах і повідомленнях правоохоронних органів інших держав

та міжнародних правоохоронних організацій, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій, визначених Кабінетом Міністрів України, про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках.

Забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів при відсутності підстав, передбачених у цій статті.

Підстави поділяють на фактичні і юридичні.

Фактичні підстави – це об'єктивні безпосередні причини проведення ОРД, що представлені у вигляді інформації про ознаки конкретних протиправних діянь або вказівок законодавця.

Фактичну інформацію про підготовку чи вчинення невістановленими особами злочину можна вважати достатньою, якщо визначеними є: подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину); винність звинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення і мотиви злочину; обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності звинуваченого; характер і розмір завданої шкоди.

Слід мати на увазі, що проводити ОРД можна при визначенні лише тих обставин злочину, що входять у предмет доказування і встановити які іншим шляхом неможливо або надто утруднено.

Достатність таких відомостей визначається їх здатністю формувати в уповноваженого суб'єкта внутрішнє переконання про можливість досягнення цієї мети.

Джерелами отримання таких відомостей (зміст фактичних підстав) можуть бути: заяви та повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або самостійне виявлення оперативним працівником, слідчим чи прокурором обставин, що можуть свідчити про його вчинення; результати процесуальних дій, у тому числі й НСРД; результати конфіденційного співробітництва; матеріали ОРД тощо.

Необхідно підкреслити, що проведення будь-якої НСРД допускається тільки при наявності одночасно і приводу, і підстави.

Приводи – це передбачені законодавством або нормативними актами фактичні відомості, які надійшли від джерел (гласних або негласних), оформлені документально та містять відомості про підстави для проведення НСРД.

Юридичними підставами проведення ОРД та НСРД є:

По-перше – відповідні положення чинного кримінального процесуального законодавства, що регламентують як загальні положення

проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному судочинстві, так і передбачають провадження певної НСРД.

До юридичних підстав проведення ОРД відносимо, зокрема такі законодавчо визначені умови їх проведення, як:

- 1) розкриття злочину відповідної тяжкості;
- 2) наявність такої сукупності фактичних даних, яка дозволяє слідчому, прокурору, слідчому судді дійти висновку про ймовірність того, що під час його проведення можуть бути отримані фактичні дані, що за результатами перевірки й оцінки можуть бути змістом доказів у кримінальному провадженні;
- 3) відомості про злочин і особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб.

По-друге, юридичною підставою проведення НСРД є *постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії*, що містить відомості, передбачені ст. 251 КПК України, або *ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії*, винесена на підставі відповідного *клопотання слідчого, прокурора* (ст.ст. 248, 249 КПК України).

Отже, юридичні підстави – це передбачені Кримінальним процесуальним кодексом та оперативно-розшуковим законодавством джерела інформації (як правило, документально оформлені), що надійшли до слідчого, прокурора і містять зведення про фактичні підстави для проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

До їх числа відноситься наявність: відкритого кримінального провадження, доручення слідчого, прокурора або ухвали суду. Наявність зазначених підстав проведення НСРД є обов'язковою для їх проведення. Більше того, відсутність у матеріалах кримінального провадження ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення відповідної НСРД, відповідної постанови прокурора призводить до невизнання судом результатів НСРД допустимими доказами.

Так, **наприклад**, у кримінальному провадженні по обвинуваченню гр. Ч. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 307, ч. 2 ст. 307 КК України проведено низку НСРД, у тому числі й контроль за телефонними розмовами гр. Ч. Проте сторона обвинувачення не надала суду ухвалу слідчого судді, на підставі якої ця НСРД проводилася, що позбавило суд можливості перевірити законність проведення НСРД. Суд не взяв отримані результати до уваги як такі, що докази отримані не в порядку, передбаченому законом.

Разом з тим окремі оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії можуть тимчасово істотно обмежувати конституційні права і свободи громадян, тому ***потрібно дотримуватись певних умов їхнього проведення.***

Умови проведення – це встановлені кримінальним процесуальним законодавством спеціальні правила, неухильне виконання яких сприяє ефективності здійснення негласних слідчих (розшукових) дій і гарантує дотримання прав і свобод громадян.

Умови дотримання прав і свобод людини, викладені у Кримінальному процесуальному кодексі та ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», визначають, що в процесі цієї діяльності не допускається порушення прав і свобод як фізичних так і юридичних осіб. Чітке і неухильне дотримання закріплених нормативних положень стосовно правового статусу особи є однією із принципів вимог законності.

Найбільш значимою умовою для проведення НСРД є наявність відкритого кримінального провадження.

Підсумовуючі викладення першого питання слід зазначити, що дотримання закріплених в законі принципів і правил стосовно підстав проведення негласної діяльності в ході виявлення та розслідування злочинів, забезпечує баланс, з одного боку – інтересів особистості, яка має право на недоторканність приватного життя, а з іншого боку – суспільства, зацікавленого в ефективній протидії злочинності. Правове закріплення підстав проведення заходів оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій сприяє ефективності здійснення НСРД і гарантує забезпечення прав і свобод громадян.

2. Загально-правові принципи оперативно-розшукової діяльності

Ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає, що оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципах **верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини.**

Ці принципи є загально-правовими, вони витікають із основного закону - Конституції України, тому їх називають ще конституційними. **Головним серед них є принцип законності**, який полягає в тому, що посадові особи органів внутрішніх справ, які займаються оперативно-розшуковою діяльністю, а також особи, які сприяють її здійсненню, або контролюють і наглядають за нею, зобов'язані виконувати вимоги законодавства у точній відповідності до їх змісту. Законність при здійсненні оперативно-розшукової діяльності означає, що посадові особи оперативних підрозділів керуються в своїй діяльності нормами оперативно-розшукового законодавства і інших правових актів, які складають правову основу ОРД.

Проблема забезпечення законності полягає у двох площинах:

по-перше: сама професійна діяльність органів, здійснюючих оперативно-розшукову діяльність по попередженню, розкриттю і розслідуванню злочинів

направлена на забезпечення суворого і неухильного дотримання, виконання громадянами, посадовими особами, організаціями і установами норм права, охороняючих суспільство від злочинних посягань, що представляє собою головну ціль їх функціонування;

по-друге: забезпечення законності в діяльності самих правоохоронних органів внутрішніх справ, що фактично є засобом досягнення цілей їх функціонування.

Слід розрізняти поняття законності і дотримання службової дисципліни, що має і теоретичне і практичне значення. Порушення законності мають місце там і тоді, коли порушуються (не дотримуються) норми законодавчих актів. Наприклад, затримання громадянина з порушенням норм кримінальною процесуального законодавства — це порушення законності, а запізнення працівника на роботу без поважних причин буде порушенням службової дисципліни, оскільки внутрішній розпорядок роботи відділу міліції регламентується відомчими нормативними актами. Стан законності і дисципліни тісно між собою пов'язані.

Ст. 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Принцип законності в оперативно-розшуковій діяльності означає належне застосування оперативно-процесуальних норм, зокрема, проведення оперативно-розшукових заходів у відповідності з підставами і з дотриманням відповідних умов, встановлених чинним законодавством.

Законність оперативно-розшукової діяльності передбачає оформлення всього її проведення відповідними документами. Оперативні підрозділи отримують інформацію, що має ймовірний характер і потребує перевірки та документального закріплення. В ході оперативно-розшукових заходів така інформація перевіряється і вона має бути спрямована на законні цілі, а саме:

- пошук і фіксацію даних, необхідних для встановлення конкретних осіб і їх, причетності до протиправної діяльності;
- пошук і фіксацію фактичних даних, необхідних для розкриття і розслідування злочинів;
- виявлення обставин вчинення злочинів і різних протиправних діянь та іншої інформації про оперативну обстановку на території і об'єктах оперативного обслуговування;
- оперативно-розшукове супроводження попереднього слідства по конкретним справам;
- оперативно-розшукове провадження по справам оперативного обліку, заведеного по фактам таємних і з елементами маскування злочинів;
- виконання доручень слідчого, вказівок прокурора або рішень суду по кримінальним справам, які знаходяться в їх провадженні;

- виявлення осіб, які ухиляються від слідства і суду і відбування покарання та оголошених в розшук;
- розшук безвісно зниклих громадян;
- захист учасників кримінального судочинства від протиправних посягань;
- оперативно-розшукове забезпечення виконання завдань, отриманих із інших правоохоронних органів, які мають право здійснення оперативно-розшукової діяльності;
- розкриття злочинів міжнародного характеру, в тому числі в рамках співробітництва з Інтерполом та у відповідності з угодами України з іншими державами про правову допомогу у кримінальних справах;
- забезпечення відшкодування збитків, нанесених злочином;
- забезпечення охорони державного кордону України, боротьби з нелегальною міграцією;
- забезпечення перевірки конкретних осіб, якщо розглядається питання про їх відповідність роботі на важливих державних посадах, на режимних об'єктах, доступу до державної таємниці чи іншим охороняємим законом таємницям.

Як бачимо, принцип законності в оперативно-розшуковій діяльності справ полягає в:

- забезпеченні законності при перевірці осіб та фактів, що становлять оперативний інтерес;
- забезпеченні законності при проведенні оперативно-розшукових заходів відносно осіб, підозрюваних у здійсненні злочину;
- забезпеченні законності при попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів;
- дотриманні і виконанні вимог закону самими оперативними працівниками при здійсненні ними оперативно-розшукової діяльності.

Принцип законності безпосередньо пов'язаний з конституційними принципами **дотримання прав і свобод людини і громадянина**.

Ст. 21 Конституції України проголошує, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності і правах. Права і свободи людини є недоторканими та непорушними. Кожний громадянин України може користуватись на рівних підставах з іншими громадянами усім обсягом конституційних прав і свобод без ущемлення та утиску з боку держави або інших осіб за будь-якими мотивами. Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки як і громадяни України - за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України (ст. 26 Конституції України).

Законність дотримання прав і свобод людини і громадянина, як принцип оперативно-розшукової діяльності, викликає необхідність виконання правового режиму отримання, перевірки і використання оперативно-розшукової

інформації. Згідно цього основополагаючого принципу оперативно-розшукової діяльності, працівники оперативних підрозділів, здійснюючих оперативно-розшукові заходи, мають дотримуватись принципів, викладених перш за все у відкритих законодавчих і інших правових актах відносно різних процедур отримання, перевірки, обробки та використання оперативно-розшукової інформації для виконання поставлених перед ними завдань. Під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише з санкції суду щодо особи, в діях якої є ознаки злочину, та у випадках, передбачених законодавством України.

Законом встановлено, що у випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась. Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Прикордонні війська України, Управління охорони вищих посадових осіб, Державна податкова адміністрація України, Державний департамент України з питань виконання покарань зобов'язані поновити порушені права і відшкодувати матеріальні та моральні збитки. Одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені. Громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії.

Гарантом дотримання законності в оперативно-розшуковій діяльності виступають прокурорський нагляд, судовий контроль та відомчий контроль.

Підзвітність і підконтрольність вищим органам державної влади і управління, взаємодія з ними і населенням передбачають здійснення оперативно-розшукової діяльності під контролем Глави держави, Верховної Ради України, Уряду в межах їх повноважень, визначених Конституцією України і законами та звітність і відкритість в своїй діяльності оперативних підрозділів перед місцевими органами влади і населенням. Принцип взаємодії з органами влади та управління витікає із компетенції, якою, наділені законодавчі, виконавчі та судові гілки влади та їх органи управління. Конституцією України. Кожна з них має досить широкі повноваження по забезпеченню законності, контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування, окремих посадових осіб по дотриманню прав і свобод людини, зокрема, в правоохоронній діяльності, складовою частиною якої є оперативно-розшукова діяльність.

2. Галузеві принципи оперативно-розшукової діяльності

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та інші закони, що регламентують цей вид правоохоронної діяльності, крім принципів, вказаних в ст. 4 Закону про ОРД, вказують і на інші принципи, тобто на ті керівні основні положення, розроблені теорією та прийняті практикою і закріплені в оперативно-розшуковому законодавстві та відомчих нормативних актах. Такі принципи притаманні саме такій галузі правоохоронної діяльності, як оперативно-розшукова, і тому їх називають ще галузевими. Такими принципами є ***поєднання гласних і негласних заходів, добровільність, конфіденційність, конспірація, наступальність, цілеспрямованість, об'єктивність і повнота, доцільність, соціальна захищеність конфідентів.***

В ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказано, що оперативно-розшукова діяльність – ***це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.***

Порядок отримання даних в процесі оперативно-розшукової діяльності та її характер не дозволяє вважати їх достовірними з моменту отримання, чи піддати розголосу, оскільки це може привести до розшифровки джерел інформації. В ряді випадків оперативно-розшукову інформацію необхідно законно легалізувати, тобто із таємної негласної, зробити її гласною, відкритою для використання в кримінальному судочинстві. Попередній, підготовчий, пошуковий характер оперативно-розшукової діяльності обмежується межами її гласності. Гласність проявляється у доступності, відкритості інформації, можливості її використання у відповідності з нормами кримінально-процесуального законодавства.

Поєднання гласних і негласних заходів полягає в поінформованості громадян про мету, завдання та принципи роботи оперативно-розшукових підрозділів, права і обов'язки цих підрозділів з одного боку і громадян, посадових осіб, державних органів і громадських організацій - з іншого, про межі законного втручання оперативно-розшукових підрозділів в сферу суспільних відносин, що охороняються правом, та про здійснення діяльності правоохоронних органів тільки в межах установленної для них компетенції.

Принцип поєднання гласних і негласних заходів проявляється в практичній діяльності оперативного працівника постійно. Він може отримати інформацію негласно про ознаки злочину, наприклад, про знаходження в певному місці викраденого майна, а перевірити її відкрито, гласно, шляхом проведення обшуку з метою вилучення матеріальних доказів, оперативний працівник може отримати інформацію по справі гласно, а перевіряти її негласно. Так, отримавши офіційну інформацію про очікувану появу розшукуваного злочинця по вказаній адресі, оперативний працівник може здійснювати для перевірки негласне спостереження, з метою фіксації появи

злочинця і затримання його гласно, офіційно. Вибір форм поєднання гласних і негласних методів залежить від конкретних обставин, визначається, як самим оперативним працівником самостійно, так і за вказівкою його керівників, прокурора, у взаємодії з слідчим чи іншим оперативно-розшуковим підрозділом. Але при всіх формах поєднання гласних і негласних заходів в оперативно-розшуковій діяльності має бути обов'язково дотримана одна головна умова - це їх законність, без дотримання якої всі результати таких заходів будуть визначені недійсними, незаконними.

При здійсненні оперативно-розшукової діяльності до співробітництва на постійній чи тимчасовій основі можуть залучатись окремі особи за **добровільної згоди**. Таке співробітництво може бути гласним або негласним, але воно не може бути примусовим.

Форми такого співробітництва можуть бути різними. Вони можуть бути у вигляді безпосередніх контактів, письмовими, усними, за допомогою технічних засобів, за мотивами - громадського обов'язку, особистої моральної чи матеріальної зацікавленості, відкритими чи з елементами маскуванню істинних цілей співробітництва, але в будь-якому випадку таке співробітництво можливе за умови обопільної згоди оперативного працівника і особи. Закон не допускає при встановленні співробітництва використання фізичного, психологічного чи морального примусу. У цьому випадках конфіденційне співробітництво здійснюється на засадах добровільності.

Принцип конфіденційності в оперативно-розшуковій діяльності полягає в не розголосі, у таємничих, довірчих стосунках оперативного працівника і особи, яка добровільно погодилась на негласне співробітництво. Конфіденційність в оперативно-розшуковому співробітництві з особами - є умовою реалізації конституційного обов'язку держави - дотримання і захисту прав і свобод людини від злочинних посягань.

Конфіденційність тісно пов'язується з принципом **конспірації** в оперативно-розшуковій діяльності. Організація оперативно-розшукової діяльності здійснюється в умовах конспірації форм і методів, до яких вдаються оперативні працівники з метою отримання інформації по виявленню, попередженню, розкриттю і розслідуванню злочинів, що носять таємний характер. Стосовно осіб, які співробітничать з оперативно-розшуковими апаратами, вживається термін «конфіденційність», а відносно форм і методів роботи - «конспіративність». Конспіративність дозволяє оперативним підрозділам збирати негласно інформацію про ті чи інші протиправні явища, накопичувати її в оперативно-інформаційних системах, аналізувати, готувати до легалізації для використання в кримінальному судочинстві. Для конспірації своїх намірів і вживаних заходів оперативні підрозділи можуть створювати підприємства, організації, використовувати документи, які зашифровують їх діяльність, чи приналежність до правоохоронних органів, проводити контрольні закупки товарів з метою виявлення фактів протиправної діяльності, негласно брати участь у перевірці фінансово-господарської діяльності

підприємств, установ, організацій та окремих осіб, негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину та інші заходи дозволені законом.

Вся оперативно-розшукова діяльність має здійснюватись наступально, використовуючи поєднання гласних і негласних заходів, добровільність, конфіденційність, конспірацію.

Принцип наступальності (оперативності) полягає в тому, що оперативні працівники й інші посадові особи, які сприяють її здійсненню з метою попередження, розкриття та розслідування злочинів, зобов'язані проводити оперативно-розшукові заходи постійно, наступально, проявляти ініціативу, своєчасно й обґрунтовано заводити оперативно-розшукові справи, використовувати всі дозволені законом заходи для встановлення осіб, що вчинили злочини з метою наступного невідворотного реагування, передбаченого кримінально-процесуальним законодавством України.

Оперативно-розшукові заходи мають здійснюватись не тільки наступально, але й цілеспрямовано до повного виконання завдань по пошуку і фіксації даних про протиправну діяльність окремих осіб, організацій, спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах громадян, суспільства і держави.

Оперативні підрозділи різних відомств виконують завдання, які можуть бути взаємопов'язані між собою, а можуть бути і самостійними, +кожне з них може вимагати застосування специфічних, притаманних для виконання саме такого завдання сил, засобів і методів, оперативно-розшукових заходів.

Принцип цілеспрямованості направлений на встановлення причин і умов вчинення злочинів, на випередження протиправних дій, на встановлення осіб, що вчинили суспільне небезпечні протиправні дії, розшук тих, хто ухиляється від слідства і суду, на досягнення цілей, що поставлені перед оперативно-розшуковою діяльністю в ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Оперативно-розшукові підрозділи зобов'язані вжити всіх заходів для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин протиправної події чи поведінки особи. В процесі оперативно-розшукової діяльності оперативні працівники збирають, фіксують, аналізують фактичні дані задовго до порушення кримінальної справи. Фактичні дані для оперативних працівників полягають в оперативній інформації гласного і негласного характеру, яка могла б бути використана для об'єктивного і повного розкриття і розслідування справи, встановлення істини в дослідженні протиправної події чи поведінки. Принцип об'єктивності в оперативно-розшуковій діяльності - «це встановлення істини конкретного факту підготовки або вчинення злочину, змістом якої є правильне (повне) відповідно до дійсності відображення її у свідомості осіб, які здійснюють оперативно-розшукове документування».

Встановлюючи істину, оперативні працівники мають обирати найбільш доцільні Оперативно-розшукові заходи, які допустимі законом і необхідні для досягнення цілі.

Має бути розумно узгоджене співвідношення змісту і обсягів оперативно-розшукових заходів і ступеню суспільної небезпеки злочинного прояву.

Принцип доцільності визначає межі застосування оперативно-розшукових заходів стосовно конкретного правопорушення чи особи, він полягає в забезпеченні необхідних умов встановлення істини, а саме через вибір таких оперативно-розшукових заходів, які б привели до всебічного, об'єктивного, повного і своєчасного розслідування злочину, або розгляду кримінальної справи в суді.

Оперативно-розшукове законодавство передбачає, що особа, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, має бути під соціальним і правовим захистом держави.

Соціальний і правовий захист конфідентів забезпечується трудовим законодавством, Кримінально-процесуальним і Кримінальним кодексами, законом України «Про міліцію» та іншими законами, що регламентують оперативно-розшукову діяльність. Принцип соціального і правового захисту особи, що співробітничав з оперативним підрозділом, витікає із конституційних положень про права і свободи людини і громадянина.